

A SZOFTVEREK KERESKEDELMÉNEK SZERZŐI JOGI PROBLÉMÁI AZ EURÓPAI UNIÓBAN*

A szerzői jog egyik legvitatottabb témája a szoftverekhez kapcsolódó szerzői jogok. A szoftverek egyre nagyobb szerepet játszanak számos iparágban, így alapvetően függ tőlük a nemzetgazdaságok és az Európai Unió fejlődése is. A nemzetközi szerződések a programok szerzői jogi szabályozását lezárják annyival, hogy a szoftverek irodalmi műként részesülnek védelemben.² Bár az Unió önálló jogszabályban rendelkezett a számítógépes programok jogi védelméről,³ a gyakorlat mégis azt mutatja, hogy számos probléma merül fel a szabályok alkalmazása során.⁴

A számítógépi programok kereskedelmének szerzői jogával kapcsolatban számos problémát nevezhetünk meg. A tanulmány elsősorban a jogkimerülés, azaz a „használt” szoftverek kereskedelméhez kapcsolódó kérdéseket kívánja tisztázni, de mivel a szoftver egy sajátos műalkotás, így más elsősorban szerzői jogi problémák is felmerülnek vele kapcsolatban.

A jogkimerülés intézményével a szerző vagyoni jogainál találkozhatunk. Ezt a jogintézményt a szoftver irányelv is deklarálja. Bár a jogszabály megfogalmazása világosnak tűnik, mégis felmerülnek jogalkalmazási problémák. E problémák közül két kérdés, amely véleményem szerint a középpontba állítható. Egyrészt problémás, hogy egy megvásárolt számítógépi program, milyen körülmények között adható tovább, ill. ezt mennyiben befolyásolhatja a szoftver felhasználási szerződése. Másrészt a program akkor is továbbadható-e, ha a felhasználó a szoftvert internetről való letöltés útján vásárolta meg. Ezek megválaszolásához többek között meg kell vizsgálnunk a terjesztési jog kimerülésének jogintézményét és feltételeit, a szoftverek jogi és technikai védelmének lehetőségeit, a számítógépi programok felhasználási szerződéseit, ezek típusait, a szoftver fogalmát.⁵

1. Mi a szoftver és hogyan védjük?

Először is azt kell tisztáznunk, hogy a szoftver és a számítógépes program fogalma nem ugyanaz, bár a mindennapokban és a jogirodalomban is szinonim fogalmakként kezeljük őket. A számítógépi program olyan megállapítások és utasítások rendszere, amelyek a számítógépben közvetett vagy közvetlen formában találhatóak meg.⁶ A szoftver fogalma ezzel szemben magában foglalja a számítógépi programot, azonban ezen kívül tartalmaz más

¹ A szerző a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán végzett jogász.

* A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² Berni Uniói Egyezmény 2. cikke és a WIPO Szerzői Jogi Szerződés 4. cikke

³ az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (továbbiakban: szoftver irányelv)

⁴ Lásd: két németországi bíróság teljesen ellentétes ítéletét: Hamburgi Tartományi Bíróság 315 O 343/06. számú ítélete és a Münchener Tartományi Bíróság döntése (LG München I Urteil v. 19.01.2006, AZ 7 O 2337/05.)

⁵ Ezen kívül a szoftverek jogkimerülésével az Európai Bíróság egyik ítélete is foglalkozik. Az ítélet részletes elemzését lásd: Farkas Henrietta Regina: *A „használt” szoftverek értékesítésének jogi megítélése az Európai Unióban: a UsedSoft kontra Oracle ügy.* In Infokommunikáció és Jog, 2013/3.

⁶Lontai Endre: *Szellemi alkotások joga.* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001. 42-43. o.

alkotásokat is, mint például problémaleírást vagy használati utasítást.⁷ Tehát a számítógépi program egy szűkebb kategória a szoftverhez képest.⁸

Az 1991-es szoftver irányelv még nem definiálta pontosan a szoftver fogalmát, csupán annyit mondott, hogy a védelem kiterjed a szoftver minden kifejezésformájára. A legújabb szoftver irányelv azonban a következőképpen határozza meg: „a „számítógépi program” fogalma magában foglalja a programok valamennyi formáját, beleértve a hardverbe beépített programokat is. Ez a fogalom magában foglalja továbbá a számítógépi program kifejlesztéséhez vezető előkészítő dokumentációt is, feltéve, hogy az előkészítő munka a jellegénél fogva a későbbiekben egy számítógépi programot eredményezhet.”⁹ A programok attól függetlenül részesülnek védelemben, hogy milyen formában kerülnek kifejezésre. A szoftver valamely elemének alapjául szolgáló ötletek és elvek azonban nem állnak védelem alatt.¹⁰ A számítógépi program akkor részesül védelemben, ha a szerző saját szellemi alkotása, esztétikai és minőségi feltételek ennek megállapításában nem játszanak szerepet.¹¹ Ezzel a rendelkezéssel 1991-ben a Német Szövetségi Bíróság jogalkalmazási irányát (Inkassoprogram) kívánták elutasítani, amely szerint csak a program egyedi kifejeződése kapott védelmet, és a szerzői jog nem terjedt ki azon elképzelésekre vagy alapelvekre, amely egy szoftver alapját képezhetik.¹²

Sokáig viták alapját képezte a szoftverekkel kapcsolatban, hogy a szoftverek a szabadalmi jog vagy a szerzői jog körében kapjanak-e védelmet. Az Egyesült Államokban például az alkotók saját belátásuk szerint választhattak, hogy a szabadalmi jog vagy a szerzői jog eszközeit kívánják-e igénybe venni a szoftverek védelme érdekében. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy egyik sem igazán jó megoldás. A szabadalmi oltalomnak számos hátránya van: rövidebb oltalmi idő, magasabb költségek, ill. az oltalom tárgyát túlságosan fel kell tárni, az egyedi rendelésre készült szoftverek azonban sokszor üzleti titok tárgyát képezik.¹³ A szerzői jog ugyanakkor nem igazán tud megfelelő védelmet nyújtani olyan sajátos szellemi alkotásoknak, mint a szoftverek. Ennek ellenére a gyakorlat a szerzői jog felé való eltolódást mutatta, ill. a '91-es szoftverirányelv is ezt a megoldást deklarálta.¹⁴ Manapság azonban az is megfigyelhető, hogy a számítógépi programokra igyekeznek szabadalmi jogi védelmet szerezni az alkotók. Ez úgy lehetséges, hogy szabadalmi oltalmat kapnak olyan találmányok, amelyek megvalósításához számítógépi program és ezáltal számítógép használata szükséges, ha egyébként megfelelnek a szabadalmazható találmány kritériumainak.¹⁵ Ez oly annyira komoly kérdés, hogy az Európai Bizottság 2000-ben a számítógépi programok szabadalmazhatóságáról szóló hatástanulmányt készített, és ez alapján 2002-ben a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslatot terjesztett elő.¹⁶ Említést érdemel még a sui generis oltalom ötlete is. Sokan úgy tartják, hogy a szerzői jog alkalmatlan a szoftverek jogi védelmére, ezért egy önálló oltalmat kellene bevezetni.¹⁷

⁷Lovas Lilla Júlia: *A szoftver jogi oltalma: a számítógépi programalkotások szabadalmazhatósága összehasonlító jogi megközelítésben*- I. rész, 19. o. In Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2010/2.

⁸ Ennek ellenére én is szinonim fogalmakként fogom használni e két szót.

⁹ Szoftver irányelv preambuluma (7) bekezdése

¹⁰ Szoftver irányelv 1. cikk (2) bekezdése

¹¹ Szoftver irányelv preambuluma (8) bekezdése

¹² Lehman, Michael: *A komputer programok új európai jogvédelme*, 114. o. In Magyar Jog, 1993/2.

¹³ Pálos György: *A szoftver és a szerzői jog*, 19. o. In Ügyészek Lapja, 1996/2.

¹⁴ Jaksity György: *Néhány sajátos szellemi termék jogi oltalma*, 73. o. In Magyar Jog, 1997/2.

¹⁵ Lovas: i.m. 17. o.

¹⁶ Lendvai Zsófia: *A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslat*, 6. o. In Infokommunikáció és Jog, 2005/7. Melléklet

¹⁷ Faludi Gábor: *A szoftver szerzői jogi szabályozása*, 3. o. In Infokommunikáció és Jog, 2005/7. Melléklet

2. A jogkimerülés intézménye

A szerzői jogot az Alapjogi Charta alapvető emberi jogként határoz meg, amelyet szellemi tulajdonjognak is neveznek. Ez a tulajdonjog azonban sajátos, hiszen elsősorban gondolati síkon létezik. A szerzői jogi védelem a mű létrejöttével keletkezik, minden más cselekmény nélkül. A szerzői jogviszonyban megkülönböztetjük a szerző személyéhez fűződő és vagyoni jogosultságait. A szerzőnek kizárólagos joga, hogy a mű részének vagy egészének felhasználását engedélyezze. Ez jelenti a vagyoni jogokat. A mű felhasználási módjait taxatív módon nem lehet felsorolni, de a leggyakoribb fajták a következők:

- többszörözés,¹⁸
- terjesztés,¹⁹
- nyilvános előadás,²⁰
- nyilvánosságához közvetítés,²¹
- átdolgozás,²²
- kiállítás.²³

Ide kapcsolható az ún. jogkimerülés intézménye. A terjesztés joga kizárólag a szerzőt vagy az ő engedélye alapján mást illet meg. E kizárólagosságot a jogkimerülés intézménye törli meg, amelyet a szoftver irányelv is szabályoz.²⁴ Ennek lényege, hogy ha a programot a szerző vagy az ő engedélyével bárki más elsőként eladta, akkor a terjesztési jog a továbbiakban nem gyakorolható, az kimerült az Unión belül. Ennek köszönhető, hogy pl. könyveinket elajándékozhatjuk, és ez adja jogi alapját az antikváriumok működésének is.

A jogkimerülés intézménye az Egyesült Államokban már több mint száz éve ismert, az európai államokban (pl.: Hollandiában) a XX. század második felében, az Európai Bíróság joggyakorlatában a '80-as években,²⁵ irányelvi szinten a XX. század végén jelent meg.²⁶ Lényegében azt jelenti, hogy ha a gyártó eladott egy szoftvert, akkor a terjesztési joga a továbbiakban kimerült, tehát elméletileg bárkinek továbbadható a program. A gyakorlat azonban nem ilyen egyszerű, ugyanis számos kérdés merül fel a jogszabály alkalmazása során.

Az Európai Bíróság több esetben is foglalkozott a jogkimerülés intézményével. Bár a problémakör alapvetően a védjegyekkel kapcsolatban merült fel, más területeken is találkozhatunk a jogkimerülés intézményének kérdéseivel. Jaaskinen főtanácsnok egyik indítványa szerint a jogkimerülés elvének pontos tartalma a szellemi tulajdon különböző formái szerint változik, azonban ez az elv az európai szellemi alkotások jogának egyik

¹⁸ A többszörözés a mű anyagi hordozón való rögzítése időlegesen vagy véglegesen, valamint egy vagy több másolat készítése a rögzítésről.

¹⁹ Terjesztésnek minősül a mű vagy másolatának a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozatallal vagy arra való felkínálással.

²⁰ A nyilvános előadás a mű jelenlévők számára való hozzáférhetővé tételt jelent.

²¹ A mű nyilvánosságához való közvetítése a mű nyilvános sugárzását vagy erre való engedélyadást jelent.

²² A szerző kizárólagos joga az átdolgozás, ami jelenthet fordítást, feldolgozást vagy más olyan megváltoztatását a műnek, amivel az eredeti alkotásból származó más mű jön létre.

²³ Csécsy György: *A szellemi alkotások joga*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2000. 35-40. o.

²⁴ Szoftver irányelv: 4. cikk (2) bk.: „(2) A program valamely példányának a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával a Közösségen belül történő első eladása kimeríti az adott példány Közösségen belüli terjesztésére vonatkozó jogot, a számítógépi program vagy valamely másolata további bérbeadásának ellenőrzéséhez való jog kivételével.”

²⁵ Lásd: C-158/86 sz. ügy, Warner Brothers Inc. and Metronome Video ApS v. Erik Viuff Christiansen, 1988. máj. 17. [EBHT 1988.; 2605. o.]; C-10/89 sz. ügy, SA CNL-SUCAL NV v. HAG GF AG (HAG II) [EBHT 1990 I-3711, para. 12.]

²⁶ Mezei Péter: *A fájlcsere dilemma*. HVG-ORAC, Budapest, 2012. 144-145. o.

alapvető rendelkezése.²⁷ Sharpston főtanácsnok pedig a következőképpen határozta meg a jogkimerülés fogalmát: „A jog kimerülése azt eredményezi, hogy a jogosult nem hivatkozhat erre a jogra annak érdekében, hogy a további terjesztést megakadályozza.”²⁸ Stix-Hackl főtanácsnok több indítványában is kifejtette a jogkimerülés elvének egyensúlyteremtő funkcióját.²⁹ A főtanácsnok Peak Holding AB kontra Axolin-Elinor AB ügyben megfogalmazott indítványában leírja, hogy a terjesztési jog kimerülése az áruk szabad mozgása és a szerzői jog között kíván egyensúlyt teremteni. Ezen elv nélkül ugyanis a szerzői jog jogosultja megakadályozhatná az áruk forgalomba hozatalát valamely tagállamban abban az esetben, ha azokat ő vagy az ő hozzájárulásával más személy egy másik tagállamban már forgalomba hozta. Ez azonban jelentősen akadályozná a belső piac működését, ezért törik át az uniós jogszabályok a területiális védelem elvét a jogkimerülés jogintézményével.

3. A jogkimerülés feltételei

A terjesztési jog kimerüléséhez több feltétel együttes fennállására van szükség. A szoftver irányelv a következőképpen határozza meg a jogkimerülés fogalmát:

„(2) A program valamely példányának a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával a Közösségen belül történő első eladása kimeríti az adott példány Közösségen belüli terjesztésére vonatkozó jogot, a számítógépi program vagy valamely másolata további bérbeadásának ellenőrzéséhez való jog kivételével.”

1. Tehát a terjesztési jog kimerüléséhez három feltételnek kell teljesülnie. Ezek közül az egyik, hogy a program valamely példányáról legyen szó. De mit értünk műpéldány alatt? Egyes nézetek szerint a program egy példánya a szoftvernek a fizikai megvalósulása, így az online programok eladása kapcsán nem is beszélhetünk jogkimerülésről. Erre az álláspontra jutott a Münchener Tartományi Bíróság is az egyik előtte zajló jogvitában. A felperes online formában értékesítette szoftvereit, amelyeket a vásárlók az alperesnek átengedtek, és ezeket ő viszontértékesítette. A német bíróság a felperes keresetének helyt adott. Döntését arra alapozta, hogy hiányzott a műpéldány az online értékesítés során, ezért a felperes terjesztési joga nem merült ki.³⁰ Ezt a nézetet erősíti az Európai Bíróság egyik esete³¹ és egy később megjelent bizottsági jelentés³² is. A kérdés mégsem ilyen egyszerű. A Hamburgi Tartományi Bíróság ugyanis hasonló esetben másképp döntött. A Bíróság kimondta, hogy ha a fizikai átruházás helyébe az immateriális átadás lép, akkor ezzel az immateriális műpéldányra vonatkozóan kell a jogkimerülést megállapítani.³³ Ebből is látható, hogy a gyakorlat meglehetősen ellentmondásos.

²⁷ Jaaskinen főtanácsnok indítványának 37. pontja a C-140/10. sz. ügyben (Greenstar-Kanzi Europe NV kontra Jean Hustin és Jo Goossens)

²⁸ C-479/04. sz. ügyben megfogalmazott E. Sharpston főtanácsnok indítványának 3. pontja [EBHT 2006., I-8089. o.]

²⁹ Lásd pl.: C-414/99 – C-416/99. sz. Davidoff és társai egyesített ügyekre vonatkozó [EBHT 2001., I-8691.o.] indítványának 80. pontja; C-16/03. sz. Peak Holding AB kontra Axolin-Elinor AB ügyre vonatkozó [EBHT 1998., I-4799. o.] indítványának 19. pontja.

³⁰ Münchener Tartományi Bíróság LG München I Urteil v. 19.01.2006, AZ 7 O 2337/05. számú ítélete

³¹ 158/86 sz. ügy, Warner Brothers Inc. and Metronome Video ApS v. Erik Viuff Christiansen, [EBHT 1988., 2605. o.]

³² Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the Implementation and Effects of Directive 91/250/EEC on the Legal Protection of Computer Programs, COM/2000/0199, p. 17.

³³ Hamburgi Tartományi Bíróság 315 O 343/06. számú ítélete

2. A következő feltétel, hogy a program egy példányát *a jogosult* (vagy az ő hozzájárulásával bárki) *elsőként adja el*. A jogosult a szerző vagy munkaviszony keretében kifejlesztett szoftver esetén a munkáltató. De mit értünk eladás alatt? Létezik ugyanis olyan felfogás is, hogy a számítógépi program megvásárlása során a felhasználó nem szerez tulajdonjogot a szoftver felett, csupán egy kizárólagos felhasználói jogot, sőt egyes szerzők odáig mennek, hogy a szoftverek „másodkézből” való vásárlásának engedélyezése tulajdonjog elvonását jelentené. Ekkor azonban nem sok értelme lenne a jogkimerülésnek, a jogintézmény véleményem szerint kiüresedne.

3. A harmadik feltétel, hogy a program első eladása a *Közösségen belül* történjen. Ezt nevezzük a jogkimerülés területi elvének. Itt érdemes megemlíteni az Európai Bíróság egy korábbi ítéletét 1999-ből, amikor azért nem állapította meg a Bíróság a Franciaországban gyártott szoftverek jogkimerülését az Európai Unión belül, mert az operációs rendszerek forgalomba hozatali helye Kanadában volt.³⁴

4. A szoftverek szerzői jogának alapjogi vonatkozásai

Amint az első fejezetben részleteztem a szerzői jog emberi jogi háttéréként a véleménynyilvánítás szabadsága és a tulajdonhoz való jog nevezhető meg. Érdekes kérdés lehet, hogyan jelenhet meg ezen alapjogok tükrében a szoftverek szerzői joga.

4.1. A véleménynyilvánítás szabadsága

A véleménynyilvánítás szabadsága több szabadságjogból áll. Magában foglalja a szólás- és sajtószabadságot, valamennyi médium szabadságát, az informáltsághoz való jogot, a művészi, irodalmi alkotás szabadságát, a tudományos alkotás szabadságát, ill. ezek terjesztésének, tanításának szabadságát.³⁵ A véleménynyilvánítás szabadsága általában mindenféle közlés szabadságát jelenti mások irányába, függetlenül a közlés módjától és minőségétől. Azonban ez a szabadság nem korlátozhatatlan. A védendő érdekeknek négy csoportját szokás megkülönböztetni egy demokratikus jogállamban. Az első az állam érdekei, mint pl. az állam külső, belső biztonsága, az állami szimbólumok védelme, az állam berendezkedésének védelme. Az ilyen tartalmú megnyilatkozásokat nevezzük politikai beszédnek. A második kategóriát egyes társadalmi csoportok érdekeinek védelme alkotja a faji, vallási, etnikai megkülönböztetést jelentő véleménynyilvánításokkal szemben. Ezek a gyűlöletbeszédnek. A harmadik csoport a társadalom egészét érintő érdekekből áll, mint pl. a közérkölc, köznyugalom. A negyedik kört az egyén védelme alkotja. Idetartozik a magántitok, a személyiségi jogok vagy a vállalkozások jó hírneve.³⁶

4.2. A tulajdonhoz való jog

A tulajdonhoz való jog nem olyan természetes szabadság, amely az egyént jogszabályi meghatározás nélkül is megilletné. Ez azonban egy sajátos paradoxonhoz vezet. Ugyanis a tulajdonhoz való jogot a törvényhozó indokolatlan beavatkozásától is meg kell védeni, ugyanakkor e jogot a törvényhozó határozza meg.³⁷

³⁴ T-198/98 sz. Micro Leader Business kontra Bizottság ügy [EBHT 1999., I-8903. o.]

³⁵ 30/1992. (V.26.) Alkotmánybírósági (továbbiakban: AB) határozat, ABH 1992, 167, 170-171.

³⁶ Halmai Gábor- Tóth Gábor Attila: *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 425., 429., 456. o.

³⁷ Halmai- Tóth: i.m. 640-641. o.

A tulajdonhoz való jognak is megvannak a maga korlátai. Ennek keretében beszélhetünk a tulajdon elvonásáról és elvonással nem járó korlátozásokról. A tulajdonjog elvonását és korlátozását a legtöbb nemzetközi dokumentum³⁸ tiltja, de kivételt is megfogalmaz. Ez a kivétel pedig a közérdek. A közérdek fogalmát azonban nem határozzák meg ezek a dokumentumok. Azt a törvényhozó dönti el, mit tekint közérdeknek. Ennek felülvizsgálatára legfeljebb az alkotmányellenesség megállapítása során kerülhet sor.

4.3.A szoftverek az alapjogok tükrében

Ha a szerzői jogot a véleménynyilvánítás szabadságának részeként fogadjuk el, akkor a szoftverek szerzői jogát a tudományos alkotás szabadságaként definiálhatjuk. A véleménynyilvánítás szabadsága a szerző személyét helyezi előtérbe, elsősorban azt a jogot, hogy a szerző alkotásán keresztül kifejezésre juttathassa tudományos gondolatait, véleményét. Ebből a megközelítésből nézve a szoftverek szerzői jogát csak a fent részletezett esetekben lehetséges korlátozni, ha annak megnyilvánulása a fent felsorolt valamely érdekeket sérti. Véleményem szerint azonban a jogkimerülés intézménye ezt a kifejeződését az alkotónak nem akadályozza, hiszen elsősorban gazdasági jelentősége van. Tehát nem fogható fel a véleménynyilvánítás szabadságának valamiféle korlátozásaként.

Ha a szoftverek szerzői jogát a tulajdonhoz való jog részeként fogjuk fel, akkor a szerző vagyoni jogai domborodnak ki elsősorban, és a szoftver, mint alkotás tulajdonjog tárgyát fogja képezni. A klasszikus tulajdonjogi felfogás azonban a dologból, birtokba vehető tárgyból indul ki, és ma már nem feltétlenül testi tárgy sem a mű, sem a mű egy példánya. Az EJEK viszont több ítéletében is kifejtette, hogy a tulajdonjog tárgya nemcsak fizikai dolog lehet.³⁹

Ahogy fentebb láthattuk a tulajdonjog korlátozásához igazolni szükséges a mögötte álló közérdeket. Ezzel kapcsolatban kérdésként merülhet fel tehát, hogy a jogkimerülés korlátozza-e a tulajdonhoz való jogot, és ha igen, akkor áll-e mögötte közérdek.

Véleményem szerint a jogkimerülés intézményének érvényesülése a szoftverek esetén a tulajdon elvonását is megalapozhatja, hiszen a szerző egyes esetekben akarata nélkül kénytelen eladni művét, attól függetlenül, hogy a licencszerződésben ezt megtiltja vagy sem. Ez esetben viszont a nemzetközi dokumentumok szerint arányos kártalanítás járna neki.⁴⁰

Ami a közérdek kérdését illeti, a szoftver irányelv a jogkimerülés igazolása mellett nem hoz fel érveket.⁴¹

5. A licencszerződés

A szoftvergyártók általában licencszerződés útján terjesztik a szoftvereiket, annak érdekében, hogy a „kalózkodás” veszélyét elkerüljék.⁴² A licenc vagy felhasználási szerződés alapján a

³⁸ Lásd: Alapjogi Charta, Emberi Jogok Európai Egyezményének Első Kiegészítő Jegyzőkönyve.

³⁹ Lásd pl.: Smith Kline and French Laboratories Ltd. v. the Netherlands (1990.10.04.) 12633/87; British-American Tobacco Company Ltd. v. the Netherlands (1995.11.20.); Anheuser-Busch Inc. v. Portugal (2007.01.11.) 73049/01. (Kóhidi Ákos: *A polgári jogi felelősség digitális határai Európában*. Kézirat, Győr, 2012. 39. o.)

⁴⁰ Lásd pl. Alapjogi Charta 17. cikke.

⁴¹ De az Európai Parlament 2010. szeptember 22-i, a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok belső piaci érvényesítésének megerősítéséről szóló állásfoglalása hangsúlyozza, a cél, hogy a lehető legtöbben férhessenek hozzá a technológiai fejlődéshez és a kulturális termékekhez.

⁴² Frankel, Simon – Harvey, Leslie: *Will the digital era sound the death knell for the first sale doctrine in US copyright law?*, 40. o. In *Intellectual Property Magazine*, 2011. március

szerző engedélyt ad művének felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. Ez a szerződés foglalja magában azokat a cselekményeket, amelyeket a szerző engedélyez a felhasználónak. A megállapodás tartalmát a felek szabadon határozzák meg, de természetesen a jogszabályi keretek megtartásával.

A szoftverek használatához is általában el kell fogadni a licencszerződést. A szoftverlicencszerződés határozza meg egy adott szoftver esetén a jogosult által megengedett, a program legális használatához szükséges feltételeket.⁴³ A licencszerződés elfogadása többnyire csupán egy kattintásból áll, a vásárlók többsége pedig egyébként sem olvassa el és ezzel kezdődnek a problémák. A jogtalan szoftverhasználat ugyanis gyakran abból ered, hogy felhasználó nem ismeri vagy rosszul értelmezi a felhasználási szerződést. Másrészt véleményem szerint a szoftvergyártók visszaélnék szerzői jogaikkal. Elméletileg, ha eladnak egy szoftvert, akkor a terjesztési jog kimerül, és a felhasználó bárkinek továbbadhatja az adott példányt. Ezáltal a szoftvergyártók nem tudják figyelemmel kísérni a programok mozgását, ill. díjra sem tarthatnak igényt. A szoftvercégek azonban igyekeznek megakadályozni a jogkimerülés érvényesülését azáltal, hogy a licencszerződésben korlátozzák a szoftverek továbbadását. Mondhatnánk azt, hogy ilyen feltételek mellett a felhasználó egyszerűen ne fogadja el a szerződést, és ez talán jobb feltételek nyújtására sarkallja a gyártókat. A probléma azonban nem ilyen egyszerű, ugyanis a szoftverfejlesztők egy ügyes technikai megoldással oldják meg ezt a kérdést. A felhasználó a legtöbb esetben kénytelen elfogadni a felhasználási szerződést, ugyanis e nélkül nem tudja használni a szoftvert. A program elindítása előtt el kell fogadni a licencszerződést, különben a szoftver gyakorlatilag használhatatlan. A programot pedig nem veszik vissza azon kifogás miatt, hogy „nem tetszik” a licenc-szerződés. Felmerül a kérdés tehát, hogy a felhasználási szerződés megtilthatja-e a program továbbadását vagy egyáltalán hogyan befolyásolhatja azt? Ha a szerződéses szabadságot és a diszpozitivitás elvét nézzük, akkor azt mondhatjuk, hogy a szerződés tartalmát a felek törvényi keretek között maguk határozzák meg. A szoftver irányelv pedig nem is tiltja a szerződéses kikötést... Vagy mégis? A Hamburgi Tartományi Bíróság ugyanis azt mondta ki az egyik ügy kapcsán, hogy a licenc-szerződésben a terjesztési jogot korlátozó rendelkezések érvénytelenek.⁴⁴ Mindebből láthatjuk, hogy a gyakorlat nincs teljesen összhangban az irányelvi szabályozással.

6. A szoftver-licenck típusai

A szoftverek vásárlása esetén az a gyakorlat, hogy a szerző és a felhasználó szerződést kötnek, amely meghatározza a szerző és a felhasználó jogait és kötelezettségeit a program felhasználásával kapcsolatban. A licencszerződéseket a szerző és a felhasználó jogai alapján több csoportba sorolhatjuk. Ez alapján három nagy csoport különböztethető meg: a tulajdonosi (proprietary) szoftverek, a szabad (free) szoftverek és a két fő kategória között elhelyezkedő „félszabad” szoftverek (semi-free szoftverek).⁴⁵ Érdemes megemlíteni az ún. „public domain” szoftvereket is, amelyek egyik kategóriába sem sorolhatók, ugyanis nem állnak szerzői jogi védelem alatt. Ennek oka, hogy szerzői jogairól a szerző lemondott, így ezen programok felhasználása gyakorlatilag korlátlan.

⁴³ Pálos György- Jekler Rudolf: *A szoftverek szerzői jogvédelme Magyarországon és a nemzetközi gyakorlatban*, 41. o. In Belügyi Szemle, 1995/13.

⁴⁴ Hamburgi Tartományi Bíróság 315 O 343/06. számú ítélete

⁴⁵ Telek Eszter: *A szoftver felhasználási szerződések elmélete és gyakorlata, avagy a végfelhasználók és szoftvergyártók háborúja*, 207. o. In Infokommunikáció és Jog, 2008/27.

6.1. A tulajdonosi szoftverek

Ha a szoftver használatával, terjesztésével kapcsolatban valamilyen korlátozás áll fenn, akkor tulajdonosi szoftverről beszélünk. A proprietary szoftvereknek azonban nem ismertető jegye az ingyenesség. Léteznek ugyanis olyan tulajdonosi szoftverek, amelyekért nem kell fizetni.

A tulajdonosi szoftverek csoportján belül megkülönböztetjük a kereskedelmi szoftvereket, a freeware és a shareware programokat.

A kereskedelmi programok legfontosabb jellemzője, hogy kizárólag ellenérték fejében szerezhetőek be, ugyanakkor ezen programok felhasználása nem áll korlátozás alatt. A programok terjesztése azonban tilos, általában csak biztonsági másolat készíthető (amelyet egyébként az irányelv szerint licencszerződésben sem lehet megtiltani), ill. a programok módosítása sem megengedett. A felhasználó jogai általában pontosan be vannak határolva, és a licencszerződés szinte csak a szerző jogait védi.

A freeware programok mindig ingyenesek, és a terjesztés, ill. a felhasználás előtt sincs akadály. Ezek a szoftverek azonban nem módosíthatóak, tehát a szerző fenntart magának bizonyos jogokat.

A shareware szoftverek szintén ingyenesen beszerezhetőek és szabadon terjeszthetőek, azonban díjmentesen csak egy bizonyos ideig használhatók. Ezek az ún. próbaverziók, amelyek lényege, hogy mielőtt a felhasználó megveszi a programot, kipróbálhassa azt. Az időkorláttal a szerző elsődleges célja természetesen, hogy a felhasználó regisztráljon. Erre gyakran úgy próbálja rákényszeríteni a vásárlót, hogy bizonyos funkciókat csak a regisztráció után tesz elérhetővé.

6.2. A free és a semi-free szoftverek

A szabad program mozgalom alapelvei szerint a felhasználónak joga van a free szoftver futtatására, tanulmányozására, másolatok közzétételére, ill. módosítására. A free software kifejezés tehát nem az ingyenségre utal, hanem a szabadságra.⁴⁶ A „fél-szabad” programoknál általában a magáncélra és az üzleti célra felhasználható szoftverek vagy a magánszemélyek és az üzleti vállalkozások között tesznek különbséget, így bizonyos célra, ill. bizonyos személyek ingyenesen használhatják a programokat, míg mások kizárólag a vételár megfizetése után kapnak hozzáférést. Ebbe a kategóriába tipikusan az üzleti célú felhasználás tartozik.⁴⁷

7. A szoftverek védelme

A szoftvereket jogi szempontból a következőképpen csoportosíthatjuk:

- szerzői műnek minősülő szoftverek,
- rutin szoftverek.⁴⁸

A számítógépi programok védelme két módon valósulhat meg:

- a technika segítségével, valamint
- jogi védelem formájában.

⁴⁶ Telek Eszter: *A szoftver teljes vagy részleges közkincsbe bocsátása*, 145. o. In Jogi Tanulmányok, 2010/3.

⁴⁷ Gross Balázs: *A szoftver-licencszerződések típusai*. In Jogi Fórum, 2001.

www.jogiforum.hu/publikaciok/19 - (2012. szept. 3.)

⁴⁸ A rutin szoftverek nem részesülnek akkora védelemben, mint az alkotásnak minősülő programok.

7.1. Technikai védelem

A technikai védelem körében a gyártók technikai intézkedésekkel próbálják megakadályozni az illetéktelen hozzáférést és terjesztést. Ezek az intézkedések azonban kisebb-nagyobb szakértelemmel kijátszhatóak.

Napjainkban a leggyakoribb védekezési eszközök: a másolásvédelem, a különböző kódok alkalmazása, a teljes felületű hologram, a biztonsági azonosítók, a regisztrálás vagy aktiválás. Ma már világszerte cégek alakultak a szoftverek védelmére.^{49, 50}

7.2. Jogi védelem

A szoftverek számára jogi védelmet elsősorban a polgári és a büntetőjog nyújt. A jogi oltalomnak két szinten kell megvalósulnia. Az egyik szint a fejlesztők közötti, a másik a fejlesztők és a felhasználók közötti. A jogi oltalmat a szerzői jog biztosítja, amely többek között meghatározza, hogy mit lehet, és mit nem lehet tenni egy szoftverrel. Ezt jól mutatja a szoftver irányelv is, amely deklarálja az engedélyhez kötött cselekményeket és az ezek alóli kivételeket.

Az engedélyhez kötött cselekmények a következők:

- a program többszörözése, akár tartósan vagy időlegesen;
- a program fordítása, átdolgozása, feldolgozása, módosítása;
- a program vagy másolatának nyilvános terjesztése, ill. bérbeadása.

Az engedélyhez kötött cselekmények alóli kivételek:

- külön szerződéses kikötés hiányában a szoftver többszörözéséhez, módosításához, fordításához, átdolgozásához nincs szükség a szerző engedélyére, ha arra azért van szükség, hogy a jogszerű felhasználó rendeltetési célnak megfelelően használja a programot, beleértve a hibajavítást is;
- szerződéssel nem zárható ki, hogy a jogszerű szerző a programról biztonsági másolatot készítsen, ha ez a felhasználáshoz szükséges;
- a jogszerű felhasználó megfigyelheti, tanulmányozhatja és kipróbálhatja a program működését a program elemeinek alapját képező ötletek és elvek meghatározása céljából, ha ezt a szoftver olyan betáplálása, megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása során végzi, amelyre jogosult.

8. A szerzői jog az alapszabadságok tükrében

8.1. Az áruk és szolgáltatások szabad mozgása

Az Európai Gazdasági Közösség elsődleges célja kezdettől fogva a közös piac megteremtése. Az 1987-es Egységes Európai Okmány bevezette az egységes belső piac fogalmát. A belső piac egy olyan határok nélküli térség, amelyben biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása.⁵¹ Ezt szolgálja a tagállamok nemzeti piacainak

⁴⁹ Pl.: a Rainbow vagy az Aladdin.

⁵⁰ Sipos Ágnes: *A szoftverek jogi oltalma és felhasználási szerződésai*. Szakdolgozat, Debrecen, 2004. 22-23. o.

⁵¹ A belső piac fogalmát ugyanezen tartalommal határozza meg a jelenleg hatályos EUMSz 26. cikke is.

egybenyitása vagy a vállalkozások számára a verseny erősítése.⁵² Az Európai Unióban tehát ezt a négy alapszabadságot (árúk, szolgáltatások, munkaerő és tőke szabad mozgását) különböztetjük meg.

A szoftverek kereskedelmének szabályozása, illetve gyakorlata elsősorban az áruk⁵³ és a szolgáltatások⁵⁴ szabad áramlását – mint alapszabadságok megvalósulását – érintheti. Víták részét képezi azonban –különösen a belső piac szabályozására irányuló normák alkalmazhatósága szempontjából–, hogy a számítógépi programok árunak vagy szolgáltatásnak minősülnek-e. Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata értelmében áru alatt pénzben kifejezhető értékkel rendelkező termékeket értünk, amelyek alkalmasak arra, hogy kereskedelmi forgalom tárgyát képezzék.⁵⁵ EUMSZ 57. cikke szerint ezzel szemben a „... „szolgáltatás” a rendszerint díjazás ellenében nyújtott szolgáltatás, ha nem tartozik az áruk, a tőke és a személyek szabad mozgására vonatkozó rendelkezések hatálya alá.”⁵⁶

Gyakori az az álláspont, hogy az adathordozón értékesített szoftverek árunak minősülnek, mert ezek testesítik meg a programok műpéldányát, míg az online szoftverek eladása szolgáltatásnak minősül.⁵⁷ Ezt erősíti az InfoSoc irányelv is, amikor kimondja, hogy a CD-ROM-ok esetén a szellemi tulajdon egy anyagi hordozón jelenik meg, így árucikként ölt testet.⁵⁸

Él azonban olyan álláspont is, hogy a szoftverek elvesztették kapcsolatukat az eredeti szerzővel, sőt még az alapvető személyhez fűződő jogok sem kerülnek elismerésre (pl. névfeltüntetés joga). Mivel ezek a programok elvesztették „alkotási” mivoltukat, így áruvá váltak.⁵⁹

8.2.Szerzői jog kontra áruk szabad mozgása

Talán a jogalkalmazó számára az okozza a dilemmát a jogkimerülés elvének alkalmazása során, hogy a szerző jogait védje jobban vagy a belső piac megvalósulásának elősegítését helyezze előtérbe. A szoftver irányelv egyensúlyt próbál teremteni a szoftverekre vonatkozó kizárólagos jog megteremtése és a szabad verseny, ill. az európai szoftver piac megnyitásának érdeke között.⁶⁰ Ugyanakkor a szerző vagyoni jogainak lényege, hogy a szerző alkotása hasznosítása révén vagyoni előnyhöz jusson. Így Kokott főtanácsnok indítványa szerint az alkotó az érintett szellemi tulajdon gazdasági értékét az eladással hasznosítja elsősorban.⁶¹

A szoftverek „másodkézbe” való továbbadásának tilalma azonban nem segíti az Unió alapszabadságainak érvényesülését, ezért törekszenek arra, hogy a szellemi tulajdonok szabad áramlásának megvalósítását a belső piac szolgálatába állítsák. Ezt bizonyítja az Európai

⁵² Várnay Ernő- Papp Mónika: *Az Európai Unió joga*. Complex Kiadó, Budapest, 2010. 543-544. o.

⁵³ Az áruk szabad mozgására vonatkozó rendelkezéseket lásd az EUMSZ II címében (28 – 37. cikkek).

⁵⁴ A szolgáltatásnyújtás szabadsága korlátozásának tilalmát az EUMSZ 56. cikke rögzíti.

⁵⁵ 7/68. sz. ügy, Bizottság c. Olaszország [EBHT I-2289. o.]

⁵⁶ Az 57. cikk (2) bekezdése szerint szolgáltatásnak minősülnek különösen: a) az ipari jellegű tevékenységek; b) a kereskedelmi jellegű tevékenységek; c) a kézműipari tevékenységek; d) a szabadfoglalkozásuként végzett tevékenységek.”

⁵⁷ Lásd: a Usedsoft kontra Oracle ügyben a Bizottság érvelését.

⁵⁸ Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló irányelv preambuluma (29) bekezdése:

„ (...) A CD-ROM-mal vagy a CD-I-vel ellentétben – amelynél a szellemi tulajdon anyagi hordozóban, vagyis árucikkben ölt testet – minden online szolgáltatás engedélyhez kötött cselekménynek minősül, amennyiben a szerzői jog vagy valamely szomszédos jog ezt megköveteli.”

⁵⁹ Dudás Ágnes: *Az érem két oldala: jogkimerülés illetve jogsértési szankció*. Kézirat 1. pont

⁶⁰ Lehman: i.m., 118. o.

⁶¹ J. Kokott főtanácsnok indítványának 180. pontja a C-403/08. sz. Football Association Premier League Ltd és társai kontra QC Leisure és társai és a C-429/08. sz. Karen Murphy kontra Media Protection Services Ltd egyesített ügyekben (EBHT-ban még nem tették közé)

Parlament szellemi tulajdonhoz fűződő jogok belső piaci érvényesítésének megerősítéséről szóló állásfoglalása és a Tanács szellemi tulajdonhoz fűződő jogok belső piaci érvényesítéséről szóló állásfoglalása.⁶² Mindkét dokumentum kiemeli a jogszerű kereskedelmet gátló akadályok elkerülésének és a jogszerű felhasználók védelmének fontosságát.

Ugyanakkor egy szoftver kifejlesztése meglehetősen költséges beruházás, nem beszélve arról, mekkora kárt okoznak az illetéktelen felhasználók, és mekkora összegeket kell áldozni az ellenük való küzdelemre. Nem véletlen tehát, hogy a gyártók „foggal-körömmel” ragaszkodnak jogaik megtartásához és csorbítatlan érvényesítéséhez. Példa erre a Business Software Alliance (BSA) nemzetközi szervezet létrehozása is, amely a vezető szoftvergyártók érdekeit képviseli, és a világ 65 országában küzd a szoftverkalózkodás ellen. Célja a jogtiszt szoftverek felhasználásának elősegítése, ennek érdekében küzd a törvénytelen szoftvermásolásokkal szemben, és igyekszik elősegíteni a törvényes szoftverkereskedelmet.^{63,64} A legújabb eszköz pedig a szoftverek illegális használatával szemben az ACTA- Egyezmény, a Hamisítás Elleni Kereskedelmi Egyezmény⁶⁵ megalkotása. Az egyezmény célja a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó jogok megerősítése, a hamisítás és a kalózkodás visszaszorítása. A megállapodást egyébként az Európai Unió és 22 tagállama 2012. január 26-án írta alá.⁶⁶

9. Az online szoftverek értékesítésének technikai és jogi feltételei

Ahhoz, hogy a „hasznáلتszoftverek eladása” legális legyen, több feltételnek kell megfelelni:

1. Az egyik, hogy a szoftver eredetét hitelesen igazolni tudjuk (pl. számlával). Ezzel még nincs semmi probléma, ha a felhasználó elég körültekintő, és megőrzi a szoftver megvásárlása során kapott iratokat.

2. A másik, hogy az eladott szoftvert az eladónak el kell távolítania a gépéről, ill. meg kell semmisíteni vagy átadni a vevőnek a biztonsági másolatot. Ezzel kapcsolatban azonban már lehetnek problémák. Ugyanis nincs garancia arra nézve, hogy az eladó ténylegesen és mindenholnan letörli az eladott programot, és esetleg nem használja tovább ő is. Továbbá kérdés lehet az is, hogy az eladó az eredeti példányt adja-e tovább vagy annak egy másolatát? Ha az eredetit adja el, akkor nyilvánvalóan nem lehet probléma, de ha annak a másolatát, akkor azt mondhatjuk, hogy arra a példányra nézve nem merült ki a jogosult joga, így az eladás nem legális.

3. A harmadik nem kötelező feltétel, de célszerű, a szerződést írásba foglalni.

⁶² Az Európai Parlament a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok belső piaci érvényesítésének megerősítéséről szóló, 2010. szeptember 22-i állásfoglalása (HL C 50. E, 2012.2.21., 48. o.); a Tanács a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok belső piaci érvényesítéséről szóló, 2010. március 1-jei állásfoglalása (HL C 56., 2010.3.6., 1. o.)

⁶³ A szervezetet 1988-ban hozták létre a világ legnagyobb, szoftvergyártó cégei, mint az Adobe, az Autodesk, a Bentley Systems, a Borland, a Lotus Development, a Microsoft, a Novell és a Symantec. Tevékenysége kiterjed tanfolyamok, értekezletek rendezésére, tájékoztatás formájában nyújt segítséget a jogtiszt szoftverek felhasználásáról, ill. jogsértés esetén eljárást kezdeményez az illetékes hatóságnál.

⁶⁴ Pálos György: *Business Software Alliance (BSA)*, 28. o. In *Ügyészek Lapja*, 1995/1.

⁶⁵ Anti-Counterfeit Trade Agreement

⁶⁶ Az egyezményt az Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada, Japán, Mexikó, Marokkó, Új-Zéland, Szingapúr, Dél-Korea és Svájc is aláírta.

4. Végül egyes szoftverek⁶⁷ eladására eltérő szabályok vonatkozhatnak, így érdemes ezeknek utánanézni.⁶⁸

Összegzés

Számos kérdést és problémát vettem fel a szoftverek szerzői jogának, különösen terjesztési jogának kimerülésével kapcsolatban. Már a kezdeti időkben is kérdés volt például, hogy a szoftverek, milyen formában kapjanak jogi védelmet. Először az iparjog területén próbáltak jogi oltalmat nyújtani a gyártók számára, majd később deklarálták, hogy a számítógépi programok irodalmi műként részesülnek védelemben, tehát oltalmat a szerzői jog keretében szerezhetnek. Fentebb azonban már megvizsgáltuk, hogy a kérdés mégsem tisztázott teljesen a mai napig. A szoftverek mibenlétének meghatározása szempontjából vita tárgyát képezi ma is, hogy a számítógépi programok dolognak minősülnek-e és tulajdonjog tárgyát képezhetik-e, így a tulajdonhoz való jog részeként vagy a véleménynyilvánítás szabadságának részeként kapjanak-e védelmet. Kérdésként merülhet fel, hogy a szoftverek felhasználási szerződése egyáltalán megtilthatja-e a számítógépi programok „másodkézbe” adását? A jogkimerülés feltételeinek való megfelelés szempontjából vitás továbbá a szoftverek terjesztési jogának kimerülésével kapcsolatban, hogy mi a műpéldány? Ez egy fizikai megvalósulása a programnak, egy materiális dolog, vagy az immateriális dolgok is bevonhatóak a fogalmi körébe? Ezen kívül felmerül az a kérdés is, hogy mit értünk szoftverek esetén eladás alatt, egy tulajdon átruházására alkalmas aktust vagy csupán egy kizárólagos felhasználói jog átadását? Vita tárgyát képezi továbbá, hogy a szerző jogait vagy az alapszabadságok közül az áruk, ill. szolgáltatások szabad áramlását helyezzük-e előtérbe? Mindkét oldalon nyomós érvek szólnak. Online szoftvereknél hatványozottan merül fel ez a kérdés.

Ezeknek a problémáknak egy része csak elméleti síkon merül fel, míg másoknak komoly gyakorlati jelentősége is van. A szoftverek értékesítésének szempontjából a jogkimerülés jelentősége kiemelkedő, hiszen ha az elv nem érvényesül, ez a legnagyobb gátja a számítógépi programok kereskedelmének. A kérdések megválaszolása elsősorban a jogalkalmazó és a jogalkotó feladata. A tagállamok bíróságai azonban gyakorta eltérő válaszokat adnak hasonló problémákra, így a végső szót az Európai Bíróságnak kell kimondania egyes döntéseiben.

⁶⁷ Pl.: OEM, Volumen licenc alá tartozók esetén.

⁶⁸ <http://www.drdudas.hu/kerdesek/hasznaltszoftver> (utolsó lekérdezés: 2012. október 2.)